

**ÄIDIN JA LAPSEN LEIKKI JA KIELENKÄYTTÖ SEKÄ NIIDEN
VÄLISET YHTEYDET**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Psykologian laitos
PL 35
40351 Jyväskylä

Riikka Laapas

Psykologian pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2001

TIIVISTELMÄ

Äidin ja lapsen leikki ja kielenkäyttö sekä niiden väliset yhteydet

Tekijä: Riikka Laapas
Ohjaaja: Prof. Paula Lyytinen
Psykologian pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2001
31 sivua

Tutkimuksessa selvitettiin äidin toiminnan yhteyttä lapsen leikin ja kielen kehitykseen. Tutkittavana oli 186 keskisuomalaista lasta: 90 tyttöä ja 96 poikaa. Tutkittavat lapset kuuluivat Jyväskylän yliopiston monitieteelliseen Varhainen kielen kehitys ja geneettinen dysleksia - tutkimusprojektiin. Äidin ja lapsen leikkiä tutkittiin Belskyn ja Mostin leikkiluokituksen mukaan lapsen ollessa 14 kuukauden ikäinen. Äidin ja lapsen leikkitoimintaa sekä äidin kielenkäyttöä tutkittiin kuvanauhoitetun vapaan leikin tilanteen avulla, jossa äidillä ja lapsella oli käytössään korillinen leluja. Lapsen kielellisiä taitoja arvioitiin lapsen ollessa 14 ja 18 kuukauden ikäinen käyttäen menetelmänä vanhempien täyttämää arviointilomaketta (MacArthur Communicative Developmental Inventories, MCDI). Tutkimus osoitti, että äidin ei-symbolinen ja symbolinen kielenkäyttö oli yhteydessä tytöillä ja pojilla ei-symboliseen ja symboliseen leikkiin. Äidin kielenkäytön ja lapsen kielitaidon väliltä löytyi yhteyksiä. Äidin symboliset kommentit korreloivat merkittävästi lapsen kielen ymmärtämisen ja tuottamisen kanssa 14 kuukauden iässä sekä lapsen kielen tuottamisen ja maksimaalisen lauseen pituuden kanssa 18 kuukauden iässä. Äidin ja lapsen leikkikäyttäytymisen väliset korrelaatiot olivat merkitseviä, sen sijaan lapsen kielitaitoon äidin leikkikäyttäytyminen ei ollut yhteydessä. Äidin kielenkäytöllä näytti olevan leikitilanteessa suurempi vaikutus lapsen leikkiin kuin äidin leikkikäyttäytymisellä. Sukupuolten välillä ei esiintynyt merkitsevää eroa siinä, miten äidin kielenkäyttö ja leikkitoiminta vaikutti lapseen.

Avainsanat: ei-symbolinen leikki, symbolinen leikki, ei-symboliset kommentit, symboliset kommentit, vapaan leikin tilanne

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	2
2. MENETELMÄ	8
2.1. Tutkittavat	8
2.2. Tutkimusmenetelmät	9
2.2.1. Äidin leikin ja kielen sekä lapsen leikin arviointi	9
2.2.2. Lapsen kielellisten taitojen arviointi 14 ja 18 kuukauden iässä	13
3. TULOKSET	15
3.1. Kuvailevat tiedot	15
3.1.1. Äidin leikki ja kielenkäyttö	15
3.1.2. Lapsen leikkikäyttäytyminen ja kielen kehitys	17
3.1.3. Sukupuolten väliset erot lasten leikissä ja kielessä	18
3.2. Äidin ja lapsen käyttäytymisen väliset yhteydet	19
3.2.1. Äidin leikin ja kielenkäytön ja lapsen leikin yhteydet 14 kuukauden iässä	19
3.2.2. Äidin leikin ja kielenkäytön yhteydet lapsen kielitaitoon 14 ja 18 kuukauden iässä	20
4. POHDINTA	22
 LÄHTEET	 28

1. JOHDANTO

Vanhemman kielenkäytön ja leikkikäyttäytymisen yhteyttä lapsen kehitykseen on tutkittu runsaasti. Tutkimustulosten valossa näyttää siltä, että vanhemman toiminnalla on merkittävä vaikutus niin lapsen kielen kuin leikinkin kehitykseen (Bornstein, Haynes, Watson O'Reilly, & Painter, 1996; Bornstein, Tamis-LeMonda, & Haynes, 1999; Hoff-Ginsberg, 1994; Tamis-LeMonda, Bornstein, Baumwell, & Melstein Damast, 1996; Tamis-LeMonda & Bornstein, 1994). Aikuisen ja lapsen yhteistä toimintatuokiota pidetään kontekstina, jossa lapsi sekä oppii että kehittää lukuisia kognitiivisia ja sosiaalisia taitojaan. Yhteinen leikkihetki vanhemman kanssa on lapselle emotionaalisesti turvallinen ja näin ollen oppimisen kannalta suotuinen tilanne, jossa lapsi on motivoitunut sekä innokas oppimaan. Vygotskyn (1978) lähikehitys vyöhyke -mallin mukaan lapsi yltää aluksi korkeamman asteen toimintoihin yhteistyössä aikuisen kanssa ja myöhemmin ne sisäistyvät lapsen omiksi rakenteiksi. Brunerin (1983) tukirakenne -mallissa on kyse siitä, että vanhemmilla on tapana tukea ja rohkaista lasta taidoissa, joita hän parhaillaan omaksuu. On äärimmäisen tärkeää, että vanhempi muuntaa omaa käyttäytymistään lapsen kehityksen myötä ja havaitsee milloin lapsi tarvitsee tukea sekä milloin lapselle itselleen on annettava tilaa ja vastuuta.

Lapsen leikin kannalta aikuisen kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen määrä ei välttämättä ole niin tärkeää kuin tämän vuorovaikutuksen laatu (Fein & Fryer, 1995; Melstein Damast, Tamis-LeMonda, & Bornstein, 1996). Tamis-LeMondan ja Bornsteinin (1994) tutkimuksen mukaan äidin leikillä on välitön vaikutus lapsen leikkiin leikkitalanteessa, jolloin lapsi on 13-kuukauden ikäinen: äidin ja lapsen symbolinen leikki korreloivat merkittävästi keskenään. Äidin symbolinen leikki ei kuitenkaan tutkimuksen mukaan ennustanut lapsen symbolista leikkiä lapsen ollessa 20-kuukauden ikäinen. Varhaisella sosiaalisella vuorovaikutuksella on yhteyksiä lukuisiin kehityksen tärkeisiin osa-alueisiin. Esimerkiksi äidin ja lapsen varhaisen leikin on havaittu olevan keskeinen osatekijä äiti-lapsi -suhteen muotoutumisessa (Whaley, 1990). Vanhemman kanssa tapahtuva leikki on hyvä konteksti jaetun tarkkaavaisuuden kehittymiselle ja tätä kautta

myös lapsen kielelliselle kehitykselle (Holdgraffer ym., 1989; Lyytinen, 2000; Tomasello & Farrar, 1986). Vanhemman ja lapsen väliset vuorovaikutuksen muodot lapsen esikielellisessä vaiheessa eivät ole niinkään kielen edelläkävijöitä vaan tekijöitä, jotka ovat alttiita lapsen kielen käytölle (Bruner & Bornstein, 1989). Vanhemman ja lapsen välisessä luonnollisen vastavuoroisuuden tilanteissa spontaani jäljittely on uusiutuvaa sekä lisääntyy lapsen kasvaessa (Frank Masur & Rodemaker, 1999). Lapsen sanojen oppimisen kannalta lapsen ja aikuisen yhteiset päivittäin toistuvat vuorovaikutustilanteet ovat merkityksellisiä (Koppinen, Lyytinen, & Rasku-Puttonen 1989). Leikkiessään kahdestaan vanhempi usein nimeää lapselleen erilaisia objekteja ja asioita. Tämän kautta lapsi havaitsee sen, että asioilla ja esineillä on nimiä (Bates, Thal, Whitesell, Fenson, & Oakes, 1989; Brodzinsky ym., 1986; Koppinen ym., 1989; Lyytinen ym., 1994). Lapsen sanojen oppimisen kannalta juuri tämä asioiden ja esineiden nimeäminen on merkityksellistä (Koppinen ym., 1989). Bornstein ja Haynes (1998) ovat sanoneet, että vanhempi edesauttaa ja ohjaa lastaan kielellisissä taidoissa monien erilaisten ei-kielellisten ja kielellisten vuorovaikutushetkien kautta. Vanhemman kanssa tapahtuvassa vapaassa leikki-tilanteessa on se etu, että siinä tulee esille erilaisia kielellisiä taitoja kuin strukturoidussa vastavuoroisuuden tilanteessa. Vanhemman vaikutuksesta lapsen kielitaitoon kertoo se, että vanhemman ollessa esimerkiksi juuri leikki-tilanteessa vastavuoroinen lapsensa kielelliselle osaamiselle, lapsella on todennäköisesti laajempi äänneiden tuotto vuoden iässä (Tamis-LeMonda ym, 1996).

Jaetussa tarkkaavaisuudessa on kyse siitä, että lapsi ja aikuinen koordinoivat tarkkaavaisuutensa niin, että lapsi kohdistaa samanaikaisesti huomionsa sekä esineeseen että aikuiseen. Aikuinen puolestaan yhteensovittaa tarkkaavaisuutensa samaan kohteeseen sekä lapseen. Tärkeää on, että aikuinen puhuu kohteesta, johon lapsi on kiinnittänyt jo huomionsa eikä yritä kiinnittää lapsen huomiota johonkin toiseen objektiin (Findji, 1998; Holdgraffer, Kysela, & McCartney, 1989; Lyytinen, 2000; Tomasello & Farrar, 1986). Jaettu tarkkaavaisuus tukee lasta kielen oppimisessa ei vain vahvistamalla ja ylläpitämällä kielellisiä taitoja, vaan myös helpottamalla lapsen kielellistä vastavuoroisuutta. Jaetulla tarkkaavaisuudella on siis monisuuntainen vaikutus (Holdgraffer ym., 1989).

Leikillä on keskeinen merkitys lapsen elämässä. Leikin kautta lapsi hankkii erilaisia kokemuksia ja vuorovaikutustaitoja sekä oppii ottamaan vastuuta (Ervin-

Tripp, 1991; Nowak-Fabrykowski, 1994; Winnicott, 1981). Lapsen persoonallisuus kehittyy sekä oman, toisten lasten että aikuisen keksimän leikin avulla (Winnicott, 1981). Leikki antaa lapsille myös mahdollisuuden oppia toisiltaan kieltä ja harjoitella muualla oppimiaan taitoja (Ervin-Tripp, 1991). Leikin kautta lapsella on mahdollisuus tutustua ympäristöönsä. Toiminta sinänsä on lapselle tärkeää, ei niinkään leikin lopputulos. Lapsen emotionaalisen, sosiaalisen, motorisen ja kognitiivisen kehityksen suotuisalle etenemiselle ovat erittäin tärkeitä leikin tuottamat monipuoliset kokemukset sekä toiminnan ja keksimisen ilo (Lyytinen, 2000, 1995a). Varhaisten esineleikkien kautta lapsi harjoittelee huomionsa jakamista leikkikumppanin ja lelun kesken (Lyytinen, 2000).

Ensimmäisen elinvuotensa aikana lapsi tutkii lähiympäristössään olevia esineitä katselemalla, käsittelemällä sekä laittamalla niitä suuhunsa (Belsky & Most, 1981). Vuoden ikäiselle lapselle on tyypillistä se, että hän vain tarkkailee toisten leikkiä tai pelkästään käsittelee ja koskettelee leluja (Lyytinen, 1991a, 1991b). Vasta reilun vuoden ikäisenä lapsi osaa useimmiten käyttää leluja tarkoituksenmukaisella tavalla (Belsky & Most, 1981; Lyytinen, 1991a, 1991b; Lyytinen, Poikkeus, & Laakso, 1997). Tällöin lapsen leikkitoimintojen määrä alkaa lisääntyä ja monipuolistua. Tämä kyseinen ilmiö myötäilee kiinteästi ymmärtämisen ensimerkkien kehittymistä (Lyytinen, Lari, Lausvaara, & Poikkeus, 1994). Kahteen ikävuoteen saakka lapsella esiintyy pääsääntöisesti vain yksin tapahtuvaa leikkiä. Sillä leikkiikö lapsi yksin vai onko hänellä leikkiseuraa, on merkitystä lapsen leikin tasoon (Lyytinen, 1995a, 1991a, 1991b). Toisen ikävuotensa aikana lapsi alkaa ymmärtää symbolien ja konkreettisen maailman edustuksien välillä olevia abstrakteja suhteita. Leikki esiintyy lapsella merkittävänä kommunikaation ja mielikuvien mallina (Bornstein ym., 1996). Kahden vuoden ikäisenä lapsella ilmenee heikkoja yrityksiä luoda toisten kanssa yhteistä leikkiä. Suurin osa leikistä on kuitenkin vierekkäin tapahtuvaa leikkiä, jossa kumpikin leikkii omia leikkejään (Lyytinen, 1991a, 1991b).

Kun lapsi ymmärtää puheen viestinnällisyyden, avautuu hänelle aivan uudenlainen vuorovaikutuksen tapa (Koppinen, Lyytinen, & Rasku-Puttonen, 1989; Parre, 1994; Piaget, 1988). Puhe ja puhuminen mahdollistavat lapselle entistä monipuolisemman, vivahteikkaamman vuorovaikutuksen. Sosiaalisen osallistumisen tavat näkyvät niin lapsen itkussa, hymyssä, ääntelyssä kuin kehonliikkeissään (Koppinen ym., 1989; Parre, 1994).

Puheen kehitys jaetaan kahteen vaiheeseen: esikielelliseen ja kielelliseen vaiheeseen. Esikielellinen vaihe ulottuu lapsen syntymästä noin yhden vuoden ikään saakka (Anisfield, 1984; Koppinen ym., 1989). Alussa lapsi ilmaisee itseään liikkeiden välityksellä, vasta myöhemmin hän alkaa käyttää kieltä vastaaviin tarkoituksiin (Anisfield, 1984; Koppinen ym., 1989; Lyytinen ym., 1994). Kielen oppimisen kannalta on merkityksellistä se, että lapsi suuntautuu jo ensimmäisistä elinkuukauksista alkaen kuulemaansa kohden (Anisfield, 1984; Koppinen ym., 1989; Parre, 1994). Tämän vuoksi on tärkeää, että lapselle puhutaan syntymästä alkaen (Chapman, 2000). Ensimmäisten kuuden elinkuukauden aikana lapsi harjoittelee ja laajentaa sekä äänteiden että eleiden kasvavaa valikoimaa. Tämän kautta lapsi oppii sekä kontrolloimaan ääntelyään että samalla sitomaan vanhemmat sosiaaliseen vuorovaikutukseen kanssaan. Lapsi osallistuu tähän sosiaaliseen vuorovaikutukseen kujertelun ja hymyilyn kautta. Kujerteluääntelyitä voidaankin pitää kielen perustana. Noin puolen vuoden ikäisenä lapsi ääntelee jo enemmän ja yhdistää äänteet yhteen jokelteluksi (Anisfield, 1984; Brodzinsky, Gormly, & Ambron, 1986; Koppinen ym., 1989).

Vuoden ikäisenä lapsi reagoi kuullessaan nimensä, sanottaessa ”ei” sekä kysyttäessä ”Missä äiti on?”. Tällöin lapsi myös taputtaa pyydettyä käsiään yhteen, vilkuttaa kehotettaessa hyvästelemään sekä noudattaa erinäisiä toimintaohjeita (Lyytinen ym., 1994). Varsinainen kielellinen vaihe alkaa lapsen ollessa noin vuoden ikäinen. Tässä vaiheessa lapsi alkaa käyttää ääntelyä kommunikatiivisiin tarkoituksiin (Anisfield, 1984; Koppinen ym., 1989; Tomasello & Farrar, 1986). Lapsen kielen ymmärtäminen aktivoituu sekä etenee nopeasti hiukan alle vuoden ikäisenä. Vuoden ikäisenä lapsi ymmärtää keskimäärin yli kymmenen kertaa enemmän kuin pystyy tuottamaan. Tämä ero kuitenkin kaventuu toisen ikävuoden kuluessa (Lyytinen ym., 1994; Tamis-LeMonda & Bornstein, 1990). Lapsen sanojen oppimisen kannalta ovat erittäin merkityksellisiä aikuisen ja lapsen yhteiset päivittäin toistuvat vuorovaikutustilanteet, joissa aikuinen kohdistaa lapsen huomion tapahtuman keskeisiin piirteisiin nimeämällä niitä. Nämä vuorovaikutustilanteiden toiminnalliset vihjeet sekä edesauttavat kielen ymmärtämistä että aktivoivat myöhemmin vastaavien ilmaisujen tuottamista (Lyytinen, 1995b).

Lapsen ensimmäiset merkitykselliset sanat ilmaantuvat keskimäärin vuoden iässä. Ne ovat yleensä tilannesidonnaisia liittyen joko lapsen tuttuun ympäristöön: tuttujen

henkilöiden, tapahtumien ja esineiden nimeäminen tai eläimiin ja niiden äänien tuottamiseen (Brodzinsky ym., 1986; Koppinen ym., 1989; Lyytinen ym., 1994). Ensisisanoille on tyypillistä, että ne ovat lyhyitä ja että samalla sanalla voi olla useita merkityksiä (Koppinen ym., 1989). Puolitoistavuotiaana lapsella alkaa nopean sanavaraston kasvun vaihe, jolloin lapsen sanavarasto moninkertaistuu lyhyellä aikavälillä (Ervin-Tripp, 1991; Lyytinen ym., 1994; Lyytinen, Poikkeus, Leiwo, Ahonen, & Lyytinen, 1996; Tamis-LeMonda & Bornstein, 1990). Tässä iässä lapsen kielelle on ominaista yhden sanan ilmaisut, joilla on kuitenkin lisämerkitys. Kahden vuoden iässä lapsi tuottaa kahden sanan yhdistelmiä - ja juuri tätä voidaan pitää varsinaisen kielikäyttäytymisen alkuna. Tällöin vanhempien lisäksi myös muut aikuiset alkavat ymmärtää lapsen puhetta (Brodzinsky ym., 1986; Lieko, 1994; Tomasello & Farrar, 1986). Sukupuolen vaikutuksesta lapsen kielellisiin taitoihin on ristiriitaista tutkimustietoa. Eräiden tutkimusten (Melhuish, Lloyd, Martin, & Mooney, 1990; Bornstein & Haynes, 1998) mukaan tytöt pärjäävät poikia paremmin kielellisissä tehtävissä sekä tuottavat puolentoista vuoden iässä poikia enemmän usean sanan yhdistelmiä. On kuitenkin tutkijoita, joiden mukaan lapsen sukupuolella ei ole vaikutusta lapsen kielitaitoon (Bornstein & Haynes, 1998; Erikson & Berglund, 1999; Lyytinen ym., 1999). Suuntaa-antavia eroja esiintyy tyttöjen ja poikien kielitaidossa siten, että tyttöjen keskimääräiset pistemäärät ovat korkeammat kuin poikien, mutta havaitut erot eivät yllä tilastollisesti merkitseviksi.

Lapsien leikkikäyttäytymisestä löytyy sukupuolten välisiä eroavaisuuksia. Alle kaksivuotiailla lapsilla on havaittu eroja siten, että tytöt leikkivät poikia enemmän symbolista leikkiä (Bornstein ym., 1996; Lyytinen, Laakso, Poikkeus, & Rita, 1999). Tytöt leikkivät tämän ikäisenä poikia määrällisesti enemmän (Bornstein ym., 1996). Pojat keskittyvät tällöin tyttöjä useammin autoleikkeihin (Lyytinen ym., 1999) Kahden ikävuoden tuntumassa pojilla esiintyy kaiken kaikkiaan tyttöjä enemmän liikunta- ja liikkumisleikkejä. Myös erilaiset riehumis- ja kiipeilyleikit ovat pojille yleisempiä kuin tytöille (Pellegrini & Smith, 1998).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on arvioida äidin ja lapsen leikkiä ja kielenkäyttöä, sekä niiden välisiä yhteyksiä lapsen ollessa 14 kuukauden ikäinen. Lisäksi selvitetään äidin leikin ja kielenkäytön yhteyksiä pitemmällä aikavälillä neljä

kuukautta myöhemmin. Tarkastelun kohteina ovat myös sukupuolten väliset erot lasten leikissä ja kielitaidossa.

2. MENETELMÄ

2.1. Tutkittavat

Tutkimukseen osallistui 186 keskisuomalaista lasta: 90 tyttöä (48, 4%) ja 96 (51,6%) poikaa. Lapset ovat täysiaikaisena syntyneitä, fyysisesti ja neurologisesti terveitä. Tutkittavat lapset kuuluvat Jyväskylän yliopiston monitieteelliseen Varhainen kielen kehitys ja geneettinen dysleksiariski -tutkimusprojektiin, joka käynnistyi Jyväskylässä 1992. Tutkimus on psykologian laitoksella toteutuva pitkittäistutkimus, jossa tarkastellaan 200 lapsen kehitystä syntymästä varhaisiin kouluvuosiin saakka. Tutkimukseen valikoituneiden lasten toisella tai molemmilla vanhemmilla sekä heidän lähisukulaisillaan on esiintynyt dysleksiaa, vaikeaa lukemisen tai kirjoittamisen vaikeutta (Lyytinen ym., 1996). Mukana on edellisen lisäksi vertailuryhmä, joiden perheessä ei esiinny dysleksiaa. Tässä tutkimuksessa ovat mukana lapset, jotka ovat osallistuneet sekä 14 että 18 kuukauden tutkimusvaiheisiin. Tulosten käsittelyssä ei ole tehty eroa dysleksiariskilasten tai muihin ryhmiin osallistuneiden lasten välillä, koska näiden ryhmien välillä ei esiintynyt lasten leikkikäyttäytymisessä eikä kielitaidossa merkittäviä eroja 14 ja 18 kuukauden iässä.

Lasten äidit olivat iältään keskimäärin 29.6-vuotiaita ($SD=4.2$). Vanhempien koulutus luokiteltiin yhdistämällä seitsemään luokkaan sekä perus- että jatkokoulutus. Äideistä noin kolmasosa oli suorittanut joko opistoasteisen tai kouluasteisen tutkinnon. Tutkittavien äitien joukossa oli myös sellaisia, jotka olivat suorittaneet ylemmän yliopistotasoisesta tutkinnon (10, 8%).

2.2. Tutkimusmenetelmät

2.2.1. Äidin leikin ja kielen sekä lapsen leikin arviointi

Äidin leikki- ja kielimuuttujia tutkittiin analysoimalla 10 minuuttia kestäviä videoituja vapaan leikin tilanteita, jossa äiti toimi yhdessä lapsensa kanssa. Lapsi oli tällöin 14 kuukauden ikäinen. Äideille annettiin ohjeeksi toimia samalla tavoin kuin kotona. Äidin ja lapsen käytössä oli lelukori, joka oli sisällöltään kaikilla tutkittavilla samanlainen. Lelukori sisälsi leikkipuhelimen, pallon, kuutiohelistimen, nukken, lavatraktorin, yhteensä kolme kolmion, neliön ja soikion muotoista palikkaa, kaksi muovista kahvikuppia, -lautasta ja -lusikkaa sekä kannun. Lisäksi korissa oli erikokoisia ja -värisiä purkkeja, joissa oli jonkin eläimen kuva ja joita voi pinota joko toistensa päälle tai laittaa sisäkkäin. Lapset käyttivät lisäksi myös muita huoneessa olevia esineitä osana leikkejään (esimerkiksi muumin, Waldo-koiran ja Rasmus-nallen kuvia seinällä, kasettinauhuria, parkkitaloa ja nojatuolia). Kuvaaminen tapahtui viereisestä huoneesta kankaalla peitetyn ikkunan läpi. Lapsen leikkitoimintoja arvioitiin 14 kuukauden iässä Belskyn ja Mostin (1981) leikkiluokituksen mukaan.

Äidin leikki- ja kielimuuttujien tutkimisessa käytettiin Jyväskylän psykologian laitoksella kehitettyä menetelmää. Vapaan leikin tilanteita koodattiin 15 sekunnin aikaotannalla, joita sisältyi 10 minuutin leikkitalanteeseen yhteensä 40. Kustakin jaksosta arvioitiin mihin luokkaan äidin leikkikäyttäytyminen voitiin koodata. Jos samassa koodausjaksossa oli useita eri tasoisia äidin leikkitoimintoja, koodattaessa laitettiin merkintä aina korkeimman esiintyneen toiminnon mukaan. Kielellisen ohjauksen koodaamisessa oli myös sama periaate. Kutakin 15 sekunnin jaksoa tarkasteltiin koodattaessa omana kokonaisuutena ja pyrittiin hahmottamaan, mitä jakson aikana tapahtui. Edellisen koodausjakson aikana alkanut toiminta täytyi selvästi jatkua uuden jakson aikana, jotta toiminta koodattiin molempiin jaksoihin (>0,5 sek.). Reliabiliteettikoodaus suoritettiin 12 % tutkittavista. Tämän tutkimuksen tekijän ja toisen

koodaajan reliabiliteetit vaihtelivat äidin leikkikäyttäytymistä kuvaavissa muuttujissa välillä .66 ja .94 keskiarvon ollessa .84. Äidin kielellisten ohjausmuuttujien reliabiliteetit vaihtelivat välillä .87 ja .98 keskiarvon ollessa .95.

Leikkikäyttäytymisen luokittelu

Äidin ja lapsen leikin taso koodattiin Belskyn ja Mostin (1981) leikkiluokituksen mukaan. Erona lapsen leikitason koodaukseen oli se, että ensimmäinen kategoria eli lelun suuhun vieminen jätettiin äitien leikkikäyttäytymisen luokituksesta pois.

1. Ei leikkiä

Äiti ei leiki itse tai edes koskettele tavaroita: äiti istuu ja katselee lapsen toimintaa. Äiti saattoi kuitenkin ohjata lasta puheella tai kommentoida muuten lapsen leikkiä. Tällöin ohjauksen taso koodattiin kielellisen ohjauksen puolelle. Tähän luokkaan koodattiin myös äidin odotus lapsen reaktiosta, esimerkiksi kun lapsi ei heittänyt pyynnöstä palloa ja äiti istui odottaen, usein toistaen pyynnön.

2. Yksinkertainen käsittely

Äiti käsitteli esineitä siten, ettei sitä voitu koodata ylempiin luokkiin. Pelkkä lelun kädessä pitäminen ei kuitenkaan riittänyt. Äiti saattoi esimerkiksi siirtää leluja lähemmäksi lasta, kosketella ja katsella tavaroita ohjaten usein samalla lasta kielellisesti tai vastaanottaa lapsen antaman esineen.

3. Funktionaalinen toiminta

Äiti käsitteli lelua tarkoituksenmukaisella tavalla ja/tai käytti tietoisesti jotain esineen ominaisuutta hyväkseen. Äiti saattoi esimerkiksi vinguttaa palloa, kilisyttää helistintä, ottaa purkkeja pois tornista tai heittää lapselle pallon.

4. Relationaalinen toiminta

Äiti yhdisti esineitä ei-tarkoituksenmukaisella tavalla. Yhdistetyt esineet eivät kuuluneet valmistajan tarkoittamalla tavalla yhteen. Äiti saattoi esimerkiksi panna kupin tornipurkin päälle, laittaa lusikan purkkiin tai laittaa helistimen auton lavalle.

5. Funktionaalis-relationaalinen toiminta

Äiti yhdisti esineitä sopivalla tavalla. Näin yhdistetyt esineet kuuluivat valmistajan tarkoittamalla tavalla yhteen. Äiti saattoi esimerkiksi panna purkkeja torniksi tai

sisäkkäin, laittaa leikkipuhelimen luurin paikalleen, laittaa kannen kannuun tai laittaa palikoita auton lavalle.

6. *Enaktiivinen nimeäminen*

Äiti käsitteli esineitä lähestulkoon kuvitteellisella tavalla. Äiti saattoi esimerkiksi viedä lusikan suulleen, ei kuitenkaan maiskuttanut eikä ”syönyt” tai laittaa leikkipuhelimen luurin korvalleen, mutta ei kuitenkaan puhunut.

Luokat 1 ja 2 ovat eriytymätöntä tutkimista, eivät siis ei-symbolisia muuttujia. Luokista 3-6 on muodostettu ei-symbolisen leikin summamuuttuja.

Symboliset leikkimuuttujat

7. *Itseen kohdistettu kuvitteellinen toiminta*

Äiti kohdisti itseensä kuvitteellista toimintaa: hän saattoi esimerkiksi syödä lusikalla, juoda kupista, puhua leikkipuhelimen luuriin tai juoda lapsen ”juottamana”.

8. *Toiseen kohdistettu kuvitteellinen toiminta*

Äiti kohdisti lapseen tai esineeseen kuvitteellista toimintaa. Äiti saattoi esimerkiksi leikkiä autolla ja äännellä kuin auto, viedä leikkipuhelimen luurin lapsen korvalle, kaataa kannusta kahvia tai syöttää lasta.

9. *Korvaavat toiminnot*

Äiti käytti merkityksetöntä esinettä kuvitteellisella tavalla tai käytti esinettä aikaisemmasta poikkeavalla kuvitteellisella tavalla. Äiti saattoi esimerkiksi rummuttaa lusikoilla tai kääntää korin ylösalaisin kahvipöydäksi.

10. *Kuvitteellinen tapahtumaseuranto*

Äiti toisti yksittäistä kuvitteellista tapahtumaa vähäisin variaatioin peräkkäin. Äiti saattoi esimerkiksi kaataa kannulla ”kahvia” ensin itselleen ja sitten lapselleen tai puhua leikkipuhelimen luuriin ja antaa sitten luurin lapselle. Äiti saattoi myös yhdistää toisiinsa erilaisia kuvitteellisia skeemoja peräkkäin: äiti saattoi esimerkiksi syödä lautaselta ja sen jälkeen juoda kupista tai lastata ensin auton ja ajaa sitten.

Luokista 7-10 on muodostettu symbolisen leikin summamuuttuja.

Kehoitukset ja kommentit ei-symboliseen ja symboliseen toimintaan

Kielellisen ohjauksen koodauksen yleinen periaate oli koodata äidin kielellinen ilmaisu sen mukaan minkä tasoisen (ei-symbolinen/symbolinen) leikkiin se liittyi ja mahdollisesti lasta ohjasi.

1. Ei symbolisen toiminnan vahvistaminen/ylläpitäminen/rohkaisu

Äidin kommentit, jotka rohkaisivat lasta pysymään ei-symbolisen toiminnan (Belskyn luokat 3-6) parissa ja/tai antoi toimintaa vahvistavan tulkinnan. Äiti saattoi esimerkiksi sanoa ”Mikä ääni se oli? Kuuluiko se pallosta?” - lapsen vinguttaessa palloa. Tai ”Mikäs siellä on? Onko siellä puhelin? - lapsen tutkiessa koria. Olennaista oli myös siis seurata lapsen toimintaa. Se kertoi kommentoiko äiti meneillään olevaa lapsen toimintaa tai oliko kommentti kehotus, jolloin se koodattiin seuraavaan luokkaan.

2. Kehotus/vihje/ohje/malli ei-symboliseen toimintaan

Ennen lapsen toimintaa esiintyneet kommentit, kysymykset, käskyt, pyynnöt ym., jotka ohjasivat ja suuntasivat lasta ei-symboliseen toimintaan. Esimerkiksi: ”Mitäs noilla tehdään? - äiti sanoi nostaessaan tavaroita korista lapsen nähtäväksi. Tai ”Heitä äidille pallo, heitä.” - lapsen pitäessä palloa kädessä. Myös äidin omaa toimintaa tukevat kommentit, jotka hän suuntasi lapselle koodattiin tähän. esimerkiksi ”Katsopas kun saadaan torni tehtyä näin.” - äidin pinotessa purkkeja.

3. Symbolisen toiminnan vahvistaminen/ylläpitäminen/rohkaisu

Äidin kommentit, jotka rohkaisivat lasta pysymään symbolisen toiminnan (Belskyn luokat 7-10) parissa ja/tai antoivat toimintaa vahvistavan tulkinnan. Esimerkiksi: ”Soittiko mummo?” - lapsen äänneltyä puhelimeen. Tai ”Noin juodaan kupista.” - lapsen pitäessä kuppia suun lähellä ja ”juodessa”. Jälleen oli olennaista seurata lapsen toimintaa. Se kertoi kommentoiko äiti meneillään olevaa lapsen toimintaa vai oliko kommentti kehotus, jonka seurauksena lapsi toimi ja tällöin se koodattiin seuraavaan luokkaan.

4. Kehotus/vihje/ohje/malli symboliseen toimintaan

Ennen lapsen toimintaa esiintyneet kommentit, kysymykset, käskyt, pyynnöt ym., jotka ohjasivat ja suuntasivat lasta symboliseen toimintaan. Esimerkiksi: ”Sanotko sä sinne haloo?” - lapsen pitäessä luuria korvallaan. Tai ”Voisikos nukelle antaa vähän puuroa?” Myös äidin omaa toimintaa tukevat kommentit, jotka hän suuntasi lapselle koodattiin tähän. Esimerkiksi äiti saattoi ”ajaa” autolla ja päristää.

5. Muut kommentit

Tähän luokkaan koodattiin ne äidin ilmaisut, jotka eivät sopineet edellä lueteltuihin. Yleensä ne sisälsivät leikkitilaan ja tilanteeseen liittyviä kommentteja, jotka estivät lasta niin sanotusti ”poikkeamasta raiteilta”. Tai sitten ne saattoivat olla äidin yksinpuhelia, jota selvästi ei ollut suunnattu lapselle ja/tai kommentteja, jotka eivät liittyneet lapsen toimintaan eikä sen ohjaamiseen. Esimerkiksi: ”Älä syö sitä luuria.” Tai ”Ei me vielä lähdetä.” Myös ne jaksot, joiden aikana äiti ei puhunut ollenkaan koodattiin tähän luokkaan.

2.2.2. Lapsen kielellisten taitojen arviointi 14 ja 18 kuukauden iässä

Lapsen kielellisten taitojen arviointiin 14 kuukauden iässä käytettiin vanhempien antamia tietoja lasten taidoista ja kyvyistä. Näiden tietojen keräämisessä oli käytetty MCDI:n suomenkieleen muokattua nuorempien lasten versiota (The Infant MCDI; 8-16 kk) (the MacArthur Communicative Development Inventories; Lyytinen, 1999). MCDI-lomakkeella sanaston hallintaa kartoitettiin sanalistatyypisellä kyselyllä, jonka täyttäminen perustuu vanhempien mieleenpalautusta helpottavaan tunnistamistekniikkaan. Suomenkielisten MCDI-lomakkeiden muokkaustyössä sanakategorioista on poistettu vieraat sanat ja tilalle on valittu suomalaisille lapsille sisällöltään tutumpia sanoja (Lyytinen ym., 1994). Nuorempien lasten versiossa lasten kielellisen kehityksen tasoa arvioidaan sekä ymmärrettyjen että tuotettujen sanojen perusteella. Lapsen sanavaraston hallintaa tutkitaan ja arvioidaan yhteensä 19 sisällöllisesti erilaisen sanastokategorian avulla. Esimerkkinä näistä kategorioista ovat ääntelyt ja eläinten äänet, eläinten nimet, kulkuneuvot, leikkivälineet, ruoka ja juoma sekä kehon osat ja ihmiset. Vanhempien tehtävänä oli arvioida, mitä näistä sanoista lapsi ymmärtää ja mitä hän pystyy itsenäisesti tuottamaan. Vanhemmat saivat myös kirjoittaa niitä lapsen käyttämiä sanoja, joita ei esiintynyt sanalistassa. Lapsen tuottamista sanoista muodostettiin summamuuttuja, jota käytettiin myöhemmin tilastollisissa tarkasteluissa ja analyyseissa (ks. myös Lyytinen ym., 1996).

Kielen tuottamisen taitoja 18 kuukauden iässä arvioitiin lomaketyypisellä MCDI-menetelmällä (The Mac-Arthur Communicative Development Inventories, Fenson

ym., 1994). Käytössä oli menetelmän vanhempien lasten suomenkielinen versio, joka on tarkoitettu 16-30 kuukauden ikäisille lapsilla (Toddler MCDI) ja joka sisältää 20 kategoriaa, joihin sisältyy 595 sanaa (Lyytinen, 2000). Tarkastelun kohteina olivat lasten puheessaan tuottamat sanat heidän vanhempiansa kirjaamina. Menetelmällä voidaan arvioida myös ilmaisujen pituutta sekä taivutusmuotojen hallintaa.. Lasten ilmaisujen keskipituus (Maximum Sentence Length) selvitettiin siten, että vanhempia pyydettiin merkitsemään kolme pisintä ilmaisua, joita he olivat kuulleet lapsensa käyttävän. Ilmaisuihin laskettiin morfeemien kokonaismäärä, joka jaettiin kolmella. Näin saatiin tietää lapsen käyttämien ilmaisujen keskipituus. Taivutusmuotojen osalta vanhempia pyydettiin arvioimaan lapsen monikon tunnuksen, sijapäätteiden sekä verbimuotojen hallintaa. Lasten vanhemmat olivat täyttäneet kotona lomakkeen, jonka he palauttivat 18 kuukauden laboratorioskäynnin yhteydessä. Tutkimuskäynnillä vanhemmilla oli vielä mahdollisuus kysyä lomakkeen täyttöön liittyvistä epäselviksi jääneistä kohdista tarvittaessa, vaikka he olivatkin saaneet lomakkeen täyttämisohteet lomakkeen mukana.

3. TULOKSET

3.1. Kuvailevat tiedot

3.1.1. Äidin leikki ja kielenkäyttö

Äidin leikkiä kuvaavien muuttujien keskiarvot ja hajonnat esitetään taulukossa 1. Äideillä esiintyi ei-symbolista leikkiä enemmän kuin symbolista. Myös ei-symbolisten kommenttien määrä oli suurempi kuin symbolisten. Graafisen tarkastelun mukaan äidin leikkiä ja kielenkäyttöä kuvaavat muuttujat noudattivat normaalijakaumaa. Äidin leikkitoimintoja kuvaavista muuttujista eniten esiintyi ei leikkiä -luokkaan kuuluvaa käyttäytymistä, jolloin äiti katseli sekä mahdollisesti kommentoi lapsen leikkiä, mutta ei itse toiminnallisesti osallistunut siihen. Vähiten esiintyi korvaavia toimintoja, jolloin äiti käytti merkityksetöntä esinettä kuvitteellisella tavalla. Äidin kielenkäyttöä kuvaavista muuttujista eniten esiintyi kehotuksia ja ohjeita ei-symboliseen toimintaan (taulukko 2). Symbolisen toiminnan vahvistamista ja ylläpitämistä esiintyi äideillä taas vähiten. Äidin ei-symboliset kommentit ja ei-symbolinen leikki korreloivat keskenään merkitsevästi (.42, $p < .01$) sekä symboliset kommentit ja symbolinen leikki korreloivat myös keskenään merkitsevästi (.67, $p < .01$). Symbolisten ja ei-symbolisten kommenttien välinen korrelaatio oli negatiivinen (-.34, $p < .01$).

Taulukko 1. Äidin ja lapsen leikkimuuttujien keskiarvot ja hajonnat

Leikkimuuttujat	Äidin leikki		Lapsen leikki	
	x	s	x	s
1. ei leikkiä	16,54	6,97	8,95	5,37
2. lelun suuhun vieminen			,66	1,32
3. yksinkertainen käsittely	6,28	3,00	1,82	1,86
4. funktionaalinen toiminta	5,74	3,11	9,29	4,98
5. relationaalinen toiminta	,28	,67	2,09	2,27
6. funtionaalis-relationaalinen toiminta	6,28	4,05	6,30	4,63
7. enaktiivinen nimeäminen	,37	,72	3,94	3,22
8. itseen kohdistettu kuvitteellinen toiminta	1,54	1,91	3,44	3,64
9. toiseen kohdistettu kuvitteellinen toiminta	1,90	1,91	2,21	2,90
10. korvaavat toiminnot	,18	,58	,31	,79
11. kuvitteellinen tapahtumaseuranto	,76	1,05	,43	1,15
Summamuuttujat				
Ei-symbolinen leikki	18,73	5,86	24,10	5,57
Symbolinen leikki	4,39	3,46	6,39	5,02

Taulukko 2. Äidin kielenkäyttöä kuvaavien muuttujien keskiarvot ja hajonnat

Kielimuuttujat	x	s
1. ei-symbolisen toiminnan vahvistaminen/ylläpitäminen	10,19	4,26
2. kehotus/vihje/malli ei-symboliseen toimintaan	12,38	4,8
3. symbolisen toiminnan vahvistaminen/ylläpitäminen	2,75	2,59
4. kehotus/vihje/malli symboliseen toimintaan	7,91	4,02
5. muut kommentit	6,76	6,25
Summamuuttujat		
ei-symboliset kommentit	22,50	5,69
symboliset kommentit	10,65	5,18

3.1.2. Lapsen leikkikäyttäytyminen ja kielen kehitys

Lapsen leikkiä kuvaavista muuttujista eniten esiintyi funktionaalista leikkiä, jolloin lapsi leikkiessään käsitteli lelua tarkoituksellisella tavalla ja/tai käytti tietoisesti jotain esineen ominaisuutta hyväkseen (taulukko 1). Vähiten puolestaan esiintyi korvaavia toimintoja, eli että lapsi käytti merkityksetöntä esinettä kuvitteellisella tavalla.

Lapsen kielitaitoa 14 kuukauden iässä kuvaavista muuttujista kielen ymmärtämisen määrä oli kymmenkertainen kielen tuottamiseen verrattuna (taulukko 3). Lapsen kielen tuottamisen määrä nelinkertaistui 14 kuukauden iästä 18 kuukauden ikään mennessä. 18 kuukauden iässä lapsen lauseet olivat vielä melko lyhyitä. Morfeemien määrän keskiarvo oli 1,7 ja taivutusmuotojen 2,5.

Taulukko 3. Lapsen kielimuuttujat 14 ja 18 kuukauden iässä

Muuttuja	x	s
14 kuukautta		
Sanaston ymmärtäminen	156,56	83,17
Sanaston tuottaminen	14,85	20,62
18 kuukautta		
Sanaston tuottaminen	63,36	73,53
Max lauseen pituus	1,72	1,35
Taivutusmuodot	2,48	2,65

3.1.3. Sukupuolten väliset erot lasten leikissä ja kielessä

Tytöillä leikkiä kuvaavista muuttujista eniten esiintyi lelun suuhun viemistä ja seuraavaksi yleisintä oli funktionaalinen toiminta (taulukko 4). Pojilla asia oli toisin päin: funktionaalista toimintaa esiintyi eniten ja toiseksi eniten esiintyi lelun suuhun viemistä. Vähiten leikkiä kuvaavista muuttujista niin tytöillä kuin pojillakin esiintyi korvaavia toimintoja.

Tutkimuksen mukaan tytöt ymmärsivät 14 kuukauden iässä kieltä poikia paremmin (taulukko 5). Tytöt myös tuottivat enemmän kieltä kuin pojat. Vielä 18 kuukaudenkin iässä tytöillä kielen tuottamisen määrä oli poikia suurempi. Maksimaalinen lauseen pituus oli tytöillä pidempi kuin pojilla. Taivutuksia esiintyi 18 kuukauden ikäisenä tyttöjen puheessa enemmän kuin poikien.

Taulukko 4. Tyttöjen ja poikien leikkimuuttujien keskiarvot ja hajonnat

Leikkimuuttujat	Tytöt		Pojat	
	x	s	x	s
1. ei leikkiä	9.59	5.72	8.37	5.01
2. lelun suuhun vieminen	.60	1.37	.73	1.28
3. yksinkertainen käsittely	1.87	2.07	1.78	1.67
4. funktionaalinen toiminta	8.45	5.23	9.99	4.63
5. relationaalinen toiminta	2.24	2.42	1.97	2.13
6. funktionaalis-relationaalinen toiminta	6.49	4.92	6.16	4.39
7. enaktiivinen nimeäminen	3.85	3.46	4.03	3.02
8. itseen kohdistettu kuvitteellinen toiminta	3.34	3.21	3.50	4.01
9. toiseen kohdistettu kuvitteellinen toiminta	2.16	2.88	2.26	2.93
10. korvaavat toiminnot	.38	.92	.25	.65
11. kuvitteellinen tapahtumaseuranto	.57	1.39	.31	.87
Summamuuttujat				
Ei-symbolinen leikki	23.51	5.83	24.65	5.32
Symbolinen leikki	6.45	4.42	6.33	5.56

Taulukko 5. Kielimuuttujien keskiarvot ja hajonnat tytöillä ja pojilla 14 ja 18 kuukauden iässä

Muuttuja	Tytöt		Pojat	
	x	s	x	s
14 kuukautta				
sanaston ymmärtäminen	171.83	84.64	144.61	79.83
sanaston tuottaminen	19.26	25.82	11.17	14.03
18 kuukautta				
sanaston tuottaminen	78.27	80.32	50.61	65.28
max lauseen pituus	1.87	1.48	1.58	1.21
taivutusmuodot	2.88	2.98	2.08	2.22

3.2. Äidin ja lapsen käyttäytymisen väliset yhteydet

3.2.1. Äidin leikin ja kielenkäytön ja lapsen leikin yhteydet 14 kuukauden iässä

Äidin leikin ja kielenkäytön yhteydet lapsen leikkiin 14 kuukauden iässä esitetään taulukossa 4. Äidin ei-symbolisen leikin ja lapsen ei-symbolisen leikin välillä oli merkitsevä (.25, $p < .01$) korrelaatio. Äidin symbolisen leikin ja lapsen ei-symbolisen leikin välinen korrelaatio oli negatiivinen (-.17, $p < .01$). Äidin symbolinen leikki ja lapsen symbolinen leikki korreloivat puolestaan keskenään merkitsevästi (.25, $p < .01$). Äidin kielenkäyttöä kuvaavat muuttujat korreloivat kaikkien lapsen leikkimuuttujien kanssa merkitsevästi tasolla $p < .01$.

Äidin leikin ja kielenkäytön yhteyksillä lapsen leikkiin löytyi selviä sukupuolten välisiä eroja. Äitien ja tyttöjen ei-symbolinen ja symbolinen leikkikäyttäytyminen oli poikia merkitsevämmin yhteydessä keskenään (kts. taulukko 6). Tyttöillä neljästä kertoimesta kolme ylitti merkitsevyystason .05, kun vastaava luku pojilla oli yksi neljästä kertoimesta. Tyttöillä äidin ei-symbolinen leikki ja lapsen ei-symbolinen leikki korreloivat keskenään merkitsevästi (.35, $p < .01$). Pojilla ei-symbolisen leikin ja äidin symbolisen leikin välillä ei havaittu yhteyksiä. Tyttöillä äidin symbolisen leikin ja lapsen ei-symbolisen leikin väliltä löytyi negatiivinen korrelaatio. Pojilla ei taaskaan havaittu muuttujien välillä yhteyksiä. Äidin kielenkäyttö leikkitalanteessa oli sitä vastoin merkitsevästi yhteydessä sekä poikien että tyttöjen leikkiin. Havaitut sukupuolten väliset erot eivät yltäneet kuitenkaan merkitseviksi, kun tehtiin Fischerin z-muunnokseen perustuva korrelaatioiden eron merkitsevyyden testaus.

Taulukko 6. Äidin leikin ja kielenkäytön yhteydet lasten leikkiin 14 kuukauden iässä

Muuttuja	Koko ryhmä		Työt		Pojat	
	Ei-symb. a)	Symb. b)	Ei-symb.	Symb.	Ei-symb.	Symb.
Äidin ei-symbolinen leikki	.25**	-.10	.35**	-.08	.18	-.11
Äidin symbolinen leikki	-.17*	.25**	-.23*	.28**	-.11	.23*
Äidin ei-symboliset kommentit	.29**	-.31**	.29**	-.35**	.31**	-.30**
Äidin symboliset kommentit	-.38**	.51**	-.42**	.56**	-.33**	.49**

* p<.05; ** p<.01; *** p<.001

a) = ei-symbolinen leikki

b) = symbolinen leikki

3.2.2 Äidin leikin ja kielenkäytön yhteydet lapsen kielitaitoon 14 ja 18 kuukauden iässä

Äidin leikkiä ja lapsen kielitaitoa 14 kuukauden iässä kuvaavien muuttujien välillä ei havaittu minkäänlaista yhteyttä (taulukko 5). Äidin kielenkäyttöä kuvaavien muuttujien ja lapsen kielitaitoa 14 kuukauden iässä kuvaavien muuttujien väliltä puolestaan löytyi yhteyksiä. Äidin symboliset kommentit korreloivat merkitsevästi sekä lapsen kielen ymmärtämisen (.23, p<.01) että kielen tuottamisen (.19, p<.01) kanssa.

Sukupuolten välillä havaittiin eroja siten, että äidin ei-symboliset kommentit korreloivat tyttöjen kielen ymmärtämisen kanssa merkitsevästi (.27, p<.01), kun vastaava korrelaatio pojilla oli negatiivinen (-.21, p<.05). Äidin symboliset kommentit korreloivat poikien kielen ymmärtämisen (.35, p<.01) ja kielen tuottamisen (.21 p<.05) kanssa merkitsevästi, tytöillä korrelaatiokertoimet eivät ylittäneet merkitseviksi (taulukko 5). Sukupuolten väliset erot korrelaatioissa eivät olleet merkitseviä.

Taulukko 7. Äidin leikin ja kielenkäytön yhteydet lasten kielitaitoon 14 kuukauden iässä.

Muuttuja	Koko ryhmä		Tytöt		Pojat	
	Ymmärrys	Tuotto	Ymmärrys	Tuotto	Ymmärrys	Tuotto
Äidin ei-symbolinen leikki	.10	-.02	.05	-.04	.12	-.01
Äidin symbolinen leikki	.12	.12	.07	.11	.18	.16
Äidin ei-symboliset kommentit	.03	-.04	.27**	.00	-.21*	.07
Äidin symboliset kommentit	.23**	.19**	.09	.18	.35**	.21*

* p<.05; ** p<.01; *** p<.001

Äidin leikkiä ja kielenkäyttöä kuvaavien muuttujien sekä lapsen kielitaidon 18 kuukauden iässä väliltä löytyi yhteyksiä. Äidin symboliset kommentit korreloivat merkitsevästi lapsen kielen tuottamisen (.16 p<.05) ja maksimaalisen lauseen pituuden kanssa (.15*). Lapsen taivutusmuotojen sekä äidin leikin ja kielenkäytön väliltä ei löytynyt yhteyksiä. Kun aineistolle tehtiin sukupuolierottelu, ei korrelaatioita löytynyt ollenkaan.

Taulukko 8. Äidin leikin ja kielenkäytön yhteydet lasten kielitaitoon 18 kuukauden iässä.

Muuttuja	Tuottaminen	Taivutukset	Max. lauseenpituus
Äidin ei-symbolinen leikki	.10	-.03	-.03
Äidin symbolinen leikki	.11	.00	.06
Äidin ei-symboliset kommentit	-.02	-.01	-.04
Äidin symboliset kommentit	.16*	.06	.15*

* p<.05; ** p<.01; *** p<.001

4. POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella äidin ja lapsen leikkiä ja kielenkäyttöä sekä niiden välisiä yhteyksiä lapsen ollessa 14 kuukauden ikäinen. Lisäksi tutkittiin äidin leikin ja kielenkäytön yhteyksiä lapsen kielitaitoon pidemmällä aikavälillä neljä kuukautta myöhemmin. Tarkastelun kohteina olivat myös sukupuolten väliset erot lasten leikissä ja kielitaidossa. Tutkimuksessa käytettiin äidin ja lapsen yhteistä vapaan leikin tilannetta, jossa äidille annettiin ohjeeksi toimia kuten kotona vastaavanlaisessa leikki-tilanteessa. Tästä vapaan leikin tilanteesta koodattiin äidin ja lapsen leikkiä Belskyn ja Mostin (1981) leikkiluokituksen mukaan sekä äidin kielenkäyttöä Jyväskylän yliopiston laitoksella kehitetyllä menetelmällä. Tiedot lapsen kielellisistä taidoista 14 ja 18 kuukauden iässä kerättiin vanhempien täyttämien MCDI-lomakkeiden (the MacArthur Communicative Development Inventories; Lyytinen, 1999).

Tutkimustuloksista nousi esille se, että äidin kielellisellä ohjauksella on suuri merkitys lapsen leikkiin. Vaikutusta lapsen leikkiin ei siis ole niinkään sillä, kuinka äiti toimii leikki-tilanteessa vaan sillä, mitä hän puhuu. Äidin lapsen toimintaa tukeva kielenkäyttö oli voimakkaasti yhteydessä lapsen leikkiin 14 kuukauden iässä. Äidin symboliset (kehottaminen symboliseen toimintaan, symbolisen toiminnan ylläpitäminen) ja ei-symboliset kommentit olivat tytöillä ja pojilla yhteydessä lapsen symboliseen ja ei-symboliseen leikkiin. Äidin leikkikäyttäytyminen oli myös yhteydessä lapsen leikkiin, mutta yhteyksiä lapsen kielitaitoon 14 ja 18 kuukauden iässä ei löytynyt. Äidin kielenkäytön ja lapsen kielitaidon sekä 14 että 18 kuukauden väliltä löytyi yhteyksiä. Vastaavia tuloksia on saatu myös aiemmin (Bates ym., 1989; Brodzinsky ym., 1986; Koppinen ym., 1989; Lyytinen ym., 1994).

Äidin leikki ja kielenkäyttö. Äideillä esiintyi ei-symbolista leikkiä (käytti tavaroita tarkoituksenmukaisella tavalla, yhdisteli esineitä niille ominaisella tavalla jne.) enemmän kuin symbolista leikkiä (käytti merkityksetöntä esinettä kuvitteellisella tavalla, kohdisti itseensä, lapseen tai esineeseen kuvitteellista toimintaa jne.). Äidin leikkitoimintoja kuvaavista muuttujista eniten äideillä esiintyi ei leikkiä -luokkaa (ei

leikkinyt itse, ei kosketellut tavaroita jne.) ja vähiten korvaavia toimintoja (käytti merkityksetöntä esinettä kuvitteellisella tavalla, käytti esinettä aikaisemmasta poikkeavalla tavalla jne.). Tämä selittyy todennäköisesti sillä, että lapsi oli tutkimustilanteessa 14 kuukauden ikäinen ja näin ollen hänen leikkinsä oli aikuisen näkökulmasta melko yksinkertaista. 14 kuukauden ikäisen lapsen kehitystaso ei vielä mahdollista vaativampaa leikkiä. Niinpä äiti lähinnä katseli lapsen lelujen käsittelyä. Äidin kielenkäyttöä kuvaavista muuttujista eniten esiintyi kehotuksia ja ohjeita ei-symboliseen leikkiin (ennen lapsen toimintaa esiintyneet kommentit, kysymykset, käskyt ym., jotka ohjasivat ja suuntasivat lasta ei-symboliseen toimintaan). Vähiten esiintyi symbolisen toiminnan vahvistamista ja ylläpitämistä (kommentit, jotka rohkaisivat lasta pysymään symbolisen toiminnan parissa ja/tai antoivat toimintaa vahvistavan tulkinnan). Tämä selittyy myös sillä, että lapsen leikkitoiminnot ovat vielä tässä vaiheessa esineiden toimintaan ja keskinäisiin suhteisiin liittyvää funktionaalista-relaationaalista leikkiä.

Lapsen leikkikäyttäytyminen ja kielen kehitys. Lapsen leikkikäyttäytymisestä 14 kuukauden ikäisenä suurin osa oli funktionaalista leikkiä (käsitteli lelua tarkoituksenmukaisella tavalla ja/tai käytti tietoisesti jotain esineen ominaisuutta hyväkseen). Vastaavia tuloksia on saatu aiemminkin (Belsky & Most, 1981; Lyytinen, Laakso, Poikkeus, & Rita, 1999; Lyytinen, Poikkeus, & Laakso, 1997; Lyytinen, 1991a, 1991b). Vähiten lapsilla esiintyi korvaavia toimintoja (kuten esineiden käyttöä kuvitteellisella tavalla). Lyytisen mukaan (1991a, 1991b), kun leikkiä arvioitiin strukturoidussa tilanteessa Duplo Lego -materiaaliin kuuluvilla leluilla, korvaavia leikkitoimintoja esiintyi lapsella vähän vielä kahden vuoden iässä. Lapsen kielen ymmärtämisen määrä oli 14 kuukauden iässä moninkertainen verrattuna kielen tuottamiseen. Havainto saa myös tukea aiemmista tutkimuksista (Bates, Thal, Whitesell, Fenson, & Oakes, 1989; Lyytinen ym., 1999). Se, että lapsen kielen tuottamisen määrä nelinkertaistui 14 kuukaudesta 18 kuukauden ikään mennessä, myötäilee aiempia tutkimustuloksia (Lyytinen, Lari, Lausvaara, & Poikkeus, 1994; Tamis-LeMonda & Bornstein, 1990). Lapsen lauseet olivat 18 kuukauden ikäisenä vielä melko lyhyitä: usein imperatiivisia verbi-ilmaisuja (esim. ”anna”, ”näytä”) tai kahden sanan taivuttamattomia yhdistelmiä (esim. ”auto rikki”, ”hattu pois”). Taivutusmuotoja ei lapsen puheessa juurikaan esiintyneet.

Äidin leikin ja kielenkäytön ja lapsen leikin yhteydet 14 kuukauden iässä.

Äidin ja lapsen ei-symbolisen ja symbolisen leikin väliltä löytyi merkitsevä korrelaatio. Äidin ja lapsen leikin välinen yhteys on tullut esiin myös aiemmissa tutkimuksissa (Bornstein & Tamis-LeMonda, 1995; Tamis-LeMonda, Bornstein, Baumwell, & Melstein Damast, 1996). Kun äideillä esiintyi paljon symbolista leikkiä, esiintyi sitä myös lapsella enemmän ja kun äidin leikki koostui suurimmalta osin ei-symbolisista leikkitoiminnoista, lapsi leikki myös paljon siten. Tämä on täysin ymmärrettävää: jos äiti tai lapsi leikkii esimerkiksi symbolista leikkiä on todennäköistä, että myös toinen osapuoli osallistuu leikkiin. Äidin kielenkäyttöä kuvaavien muuttujien ja tyttöjen ja poikien ei-symbolisen ja symbolisen leikkimuuttujan väliltä löytyi yhteys. Voidaankin todeta, että juuri äidin kielellisellä ohjauksella on suuri merkitys lapsen leikkiin. Ei niinkään sillä, kuinka äiti toimii leikkitilanteessa vaan sillä, mitä hän puhuu, on vaikutusta lapsen leikkiin. Sukupuolten väliltä löytyi eroavaisuuksia, mutta ne eivät olleet merkitseviä. Tytöillä äidin ja lapsen ei-symbolisen leikin väliltä löytyi yhteyksiä, toisin kuin pojilla. Pojilla ei äidin symbolisen ja lapsen ei-symbolisen leikin väliltäkään löytynyt yhteyksiä, kun tytöillä muuttujien välinen yhteys oli negatiivinen. Sekä tytöillä että pojilla äidin ja lapsen symbolisen leikin väliltä löytyi selvä yhteys. Samansuuntaisia tutkimustuloksia on saatu myös aikaisemmin (Bornstein ym., 1996; Tamis-LeMonda ym., 1996; Tamis-LeMonda & Bornstein, 1994; Tamis-LeMonda & Bornstein, 1990).

Äidin leikin ja kielenkäytön yhteydet lapsen kielitaitoon 14 ja 18 kuukauden iässä. Äidin leikkiä ja lapsen kielitaitoa 14 kuukauden iässä kuvaavien muuttujien välillä ei havaittu minkäänlaista yhteyttä, mikä on samansuuntainen havainto Bornsteinin, Vibbertin, Talin ja O'Donnelin (1992) tutkimustulosten kanssa. Äidin symboliset kommentit (rohkaisut pysyä symbolisen toiminnan parissa, suuntaaminen ja ohjaaminen symboliseen toimintaan) olivat merkitsevästi yhteydessä lapsen kielen ymmärtämisen ja tuottamisen kanssa. Äidin ei-symbolisten kommenttien ollessa merkitsevästi yhteydessä tyttöjen kielen ymmärtämisen kanssa, pojilla tämä yhteys oli negatiivinen. Kuitenkin äidin symboliset kommentit olivat merkitsevästi yhteydessä poikien kielen ymmärtämisen ja tuottamisen kanssa. Vanhemman kielenkäytön yhteydet lapsen kielitaitoon ovat tulleet esille myös aiemmissa tutkimuksissa (Bates ym., 1989; Brodzinsky ym., 1986; Koppinen ym., 1989; Lyytinen ym., 1994).

Sukupuolien väliset korrelaatioerot eivät kuitenkaan olleet merkitseviä eroavaisuuksia. Lapsen ollessa 18 kuukauden ikäinen, oli äidin kielenkäytön ja lapsen kielitaidon välillä yhteyksiä. Äidin symboliset kommentit olivat merkitsevästi yhteydessä lapsen kielen tuottamisen sekä maksimaalisen lauseen pituuden kanssa. Kun aineistolle tehtiin sukupuolierottelu ei yhteyksiä äidin kielenkäytön ja lapsen kielitaidon väliltä löytynyt ollenkaan.

Tutkimustuloksiin vaikuttavia tekijöitä sekä jatkotutkimusehdotuksia.

Tutkittavat kuuluivat Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen Varhaisen kielen kehitys ja geneettinen dysleksiariski -tutkimusprojektiin. Tutkittavien määrä oli suuri, joka osaltaan lisää tutkimustulosten luotettavuutta ja vertailukelpoisuutta. Tämän tutkimuksen etuna voidaan pitää myös sitä, että vanhempien koulutuksen jakauma vastasi hyvin suomalaisen väestön yleistä koulutusjakaumaa. Ulkomaisissa tutkimuksissa on ollut usein ongelmana se, että vaikka otokset ovatkin olleet laajoja, ovat tutkittavat valikoituneet keskiluokasta (esim. Tamis-LeMonda & Bornstein, 1994). Kun tarkastellaan tämän tutkimuksen menetelmien luotettavuutta, on tarpeen ottaa huomioon se, että leikki-tilanteiden analysointi perustui huolelliseen esityöhön. Aineiston analysoinnin luotettavuutta edisti mahdollisuus katsoa videoituja tilanteita useaan kertaan. Lisäksi aineiston koodaajien väliset yhdenmukaisuusarviot olivat korkeita äidin ja lapsen leikkikäyttäytymisessä sekä äidin kielenkäytössä. Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on kuitenkin syytä muistaa, että tulokset perustuvat yhden vapaan leikin tilanteen analyysiin kymmenen minuutin ajalta. Tässä kymmenessä minuutissa saadaan käsitys äidille ja lapselle tyypillisestä leikkikäyttäytymisestä, mutta otoksen ulkopuolelle voi jäädä tärkeää tietoa. Arkielämässä vanhemman ja lapsen välillä on lukuisia erilaisia vuorovaikutustilanteita (kylpeminen, pukeutuminen, ruokailu jne.), joilla on vaikutusta lapsen kieli- ja leikkitaitoihin. Vapaan leikin tilanne oli tutkimuksessa erittäin strukturoitu: äidille annettiin instruktioita ja käytössä oli valmiiksi valittuja leluja. Lelujen vaikutus tilanteeseen oli huomioitu siten, että lelut olivat perinteisiä ja neutraaleja siten, että ne kiinnostaisivat kumpaakin sukupuolta. Vapaata leikkiä on tutkittu aiemminkin ja menetelmästä on löydetty paljon etuisuuksia: esimerkiksi leikin spontaanisuus (Schaffer, Gitlin, & Sandgrund, 1991).

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista suorittaa samanlainen tutkimusasetelma hieman vanhemmille, vaikka kahden vuoden ikäisille lapsille. Kuinka paljon enemmän

äidillä ja lapsella olisi tässä vaiheessa vastavuoroista käyttäytymistä? Minkälainen vaikutus olisi sillä, että lapsen kieli- ja leikkitaidot olisivat jo kehittyneemmät? Olettaisin, että silloin myös äidin kielenkäyttö sekä leikkikäyttäytyminen olisi monipuolisempaa ja tästä johtuen vastavuoroisuus moninaisempaa. Olisi myös mielenkiintoista selvittää sitä, onko syntymäjärjestyksellä ja sisarusten määrällä vaikutusta lapsen leikkiin ja kielenkäyttöön esikouluikässä. Voisi nimittäin olettaa, että vanhempien sisarusten olemassaololla olisi myönteinen vaikutus sekä lapsen kielenkäyttöön että leikkiin. On myös mahdollista, että sisarusten määrän ja äidin kielenkäytön ja leikkikäyttäytymisen väliltä löytyisi yhteys.

LÄHTEET

- Anisfield, M. (1984). *Language development from birth to three*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Bates, E., Thal, D., Whitesell, K., Fenson, L., & Oakes, L. (1989). Integrating language and gesture in infancy. *Developmental Psychology*, 25 (6), 1004-1019.
- Belsky, J., & Most, R. K. (1981). From exploration to play: a cross-sectional study of infant free play behavior. *Developmental Psychology*, 17 (5), 630-639.
- Bornstein, M. H. & Haynes, O. M. (1998). Vocabulary competence in early childhood: Measurement, latent construct and predictive validity. *Child Development*, 69 (3), 654-671.
- Bornstein, M. H., Haynes, O. M., Watson O'Reilly, A., & Painter, K. M. (1996). Solitary and collaborative pretense play in early childhood: Sources of individual variation in the development of representational competence. *Child Development*, 67, 2910-2929.
- Bornstein, M. H. & Tamis-LeMonda, C. S. (1995). Parent-Child symbolic play: Three theories in search of an effect. *Developmental Review*, 15 (4), 382-400.
- Bornstein, M. H., Tamis-LeMonda, C. S., & Haynes, O. M. (1999). First word in the second year: continuity, stability and models of concurrent and predictive correspondence in vocabulary and verbal responsiveness across age and context. *Infant Behavior & Development*, 22 (1), 65-85.
- Bornstein, M. H., Vibbert, M., Tal, J., & O'Donnell, K. (1992). Toddler language and play in the second year: Stability, covariation and influences of parenting. *First Language*, 12, 323-338.
- Brodzinsky, D. M., Gormly, A. V., & Ambron, S. R. (1986). *Lifespan Human Development (3rd ed.)*. CBS College Publishing.
- Bruner, J. (1983). *Child's talk*. New York: Norton.

- Bruner, J. S. & Bornstein, M. H. (1989). On interaction. Teoksessa: M. H. Bornstein & J. S. Bruner (toim.), *Interaction in human development* (s. 1-14). New Jersey and London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Chapman, R. S. (2000). Children's language learnings: an interactionist perspective. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41 (1), 33-54.
- Eriksson, M. & Berglund, E. (1999). Swedish early communicative development inventories: words and gestures. *First Language*, 19, 055-090.
- Ervin-Tripp, S. (1991). Play in language development. Teoksessa B. Scales, M. Almy, A. Nicolopoulou, & S. Ervin-Tripp (toim.), *Play and social context of development in early care and education* (s. 84-97). New York: Teachers College, Columbia University.
- Fein, G.G. & Fryer, M.G. (1995). Maternal contributions to early symbolic play competence. *Developmental Review*, 15 (4), 367-381.
- Findji, F. (1998). Infant attention scaffolding at home. *European Journal of Psychology of Education*, 13 (3), 323-333.
- Frank Masur, E. & Rodemaker, J. E. (1999). Mothers' and infants' spontaneous vocal, verbal and action imitation during the second year. *Merrill-Palmer Quarterly*, 45 (3), 392-412.
- Hoff-Ginsberg, E. (1994). Influences of mother and child on maternal talkativeness. *Discourse Processes, A multidisciplinary Journal*, 18 (1), 105-117.
- Holdgrafer, G., Kysela, G. M., & McCarthy, C. (1989). Joint action intervention and child language skills: a research note. *First Language*, Vol. 9 (3), 299-305.
- Koppinen, M.-L., Lyytinen, P., & Rasku-Puttonen, H. (1989). *Lapsen kieli ja vuorovaikutustaidot*. Rauma: Oy Länsi-Suomi.
- Lieko, A. (1994). Lapsen kielen lauseyhdistykset. Teoksessa A. Iivonen, A. Lieko, & P. Korpilahti (toim.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys* (s. 165-187). Vaasa: Ykkös-Offset Oy.
- Lyytinen, P. (1991a). Developmental trends in children's pretend play. *Child: Care, Health and Development*, 17 (1), 9-25.
- Lyytinen, p. (1991b). Peer interaction in children's dyadic play. *Early Child Development and Care*, 71, 105-115.

- Lyytinen, P. (1995a). Cross-situational variation on children's pretend play. *Early Child Development and Care*, 105, 33-41.
- Lyytinen, P. (1995b). Lapsen kielen ja kommunikointitaitojen kehitys. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkeakangas, & H. Lyytinen (toim.), *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan* (s. 105-121). Porvoo: WSOY.
- Lyytinen, P. (1999). Varhaisen kommunikaation ja kielen kehityksen arviointimenetelmä. Jyväskylän yliopiston Lapsitutkimuskeskus ja Niilo Mäki Instituutti. Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Lyytinen, P. (2000). Varhainen leikki ja sen arviointi. Jyväskylän yliopiston Lapsitutkimuskeskus ja Niilo Mäki Instituutti. Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Lyytinen, P., Laakso, M.-L., Poikkeus, A.-M., & Rita, N. (1999). The development and predictive relations of play and language across the second year. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40, 177-186.
- Lyytinen, P., Lari, N., Lausvaara, A., & Poikkeus, A.-M. (1994). Lasten varhaisen sanaston ja kommunikoinnin arviointi. *Psykologia*, 29, 244-252.
- Lyytinen, P., Poikkeus, A.-M., & Laakso, M.-L. (1997). Language and symbolic play in toddlers. *International Journal of Behavioral Development*, 21 (2), 289-301.
- Lyytinen, P., Poikkeus, A.-M., Leiwo, M., Ahonen, T., & Lyytinen, H. (1996). Parents as informants of their child's vocal and early language development. *Early Child Development and Care*, 126, 15-25.
- Melhuish, E. C., Lloyd, E., Martin, S., & Mooney, A. (1990). Type of childcare at 18 months - II. relations with cognitive and language development. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 31 (6), 861-870.
- Melstein Damast, A., Tamis-LeMonda, C. S., & Bornstein, M. H. (1996). Mother-child play: sequential interactions and the relation between maternal beliefs and behaviors. *Child Development*, 67, 1752-1766.
- Nowak-Fabrykowski, K. (1994). Can symbolic play prepare children for their future? *Early Child Development and Care*, 102, 63-69.
- Parre, M. (1994). Lapsen kielen kehityksen komponenteista, häiriöistä ja diagnosoinnista. Teoksessa A. Iivonen, A. Lieko, & P. Korpilahti (toim.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys* (s. 206-226). Vaasa: Ykkös-Offset Oy.

- Pellegrini, A. D. & Smith, P. K. (1998). Psychological activity play: The Nature and funktion of a neglected aspect of play. *Child Development*, 69 (3), 577-598.
- Piaget, J. (1988). *Lapsi maailmansa rakentajana*. Juva: WSOY.
- Schaffer, C. E., Gitlin, K., & Sandgrund, A. (1991). *Play diagnosis and assessment*. New York: A Wiley-Interscience Publication.
- Tamis-LeMonda, C. S. & Bornstein, M. H. (1990). Language, play and attention at one year. *Infant Behavior and Development*, 13, 85-98.
- Tamis-LeMonda, C. S. & Bornstein, M. H. (1994). Specificity in mother-toddler language-play relations across the second year. *Developmental Psychology*, 30 (2), 283-292.
- Tamis-LeMonda, C. S., Bornstein, M. H., Baumwell, L., & Melstein Damast, A. (1996). Responsive parenting in the second year: specific influences on children's language and play. *Early Development and Parenting*, 5 (4), 173-183.
- Tomasello, M. & Farrar, M. J. (1986). Joint attention and early language. *Child Development*, 57, 1454-1463.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Whaley, K. (1990). The emergence of social play in infancy: A proposed developmental sequence of infant-adult social play. *early Childhood Research Quarterly*, 5 (3), 347-358.
- Winnicott, D. W. (1981). *Lapsi, perhe ja ympäristö*. Espoo: Amer.

